

۱۴۱۵ھ

دانشگاه اصفهان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه ادبیات فارسی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

تحلیل و مقایسه نگرانی های انسان معاصر در اشعار مهدی اخوان ثالث و محمدرضا
شفیعی کدکنی

استاد راهنما:
دکتر محمدرضا نصر اصفهانی

استاد مشاور:
دکتر سید مهدی نوریان

پژوهشگر:
طاهره افتخاری

۱۳۸۸/۱۰/۲۷

مردادماه ۱۳۸۸

۱۲۹۸۵۲

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه ادبیات فارسی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی
خانم طاهره افتخاری

تحت عنوان

تحلیل و مقایسه نگرانی‌های انسان معاصر در اشعار مهدی اخوان ثالث و

محمد رضا شفیعی کدکنی

در تاریخ ۸۸/۵/۱۲ توسط هیات داوران بررسی و با درجه عالی به تصویب رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه دکتر محمد رضا نصر اصفهانی با مرتبه علمی استادیار

۲- استاد مشاور پایان نامه دکتر سید مهدی نوریان با مرتبه علمی استاد

۳- استاد داور داخل گروه دکتر محسن محمدی فشارکی با مرتبه علمی استادیار

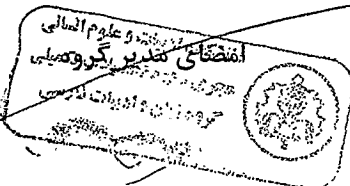
۴- استاد داور خارج از گروه دکتر جهانگیر صفری با مرتبه علمی استادیار

امضاء

امضاء

امضاء

امضاء

العی

مرا یارای ستایشت نیست.

نازنینا تو فور شکر فودی...

زیباترین ستایش ها تقدیم به استاد عزیزم جناب آقای دکتر نصر اصفهانی که راهنمایی
این رساله را بر عهده داشتند.

والا ترین سپاس ها پیشکش استاد فرزانه جناب آقای دکتر توریان که در به پایان رسیدن
این مجموعه یاریم نمودند.

سپاسگزارم از کارشناسان محترم گروه جناب آقای خلیفه سلطانی و سرکار خانم
فروغی و دوستان عزیزم که همواره پشتیبانم بودند.

از خانواده مهربانم که مهرشان همراهم بود، دعایشان بدرقه راهم و لطفشان بینهایت نیز
سپاسگزارم.

آنان که همواره دغدغه انسان بودن و انسان ماندن دارند.

به پدر و مادر، به پاس مهربانی بی دریغشان

و پیشکش به..

روح محمد جواد عزیز که رفتش را هرگز باور ندارم

و دلتنگی ام برایش بی پایان است..

چکیده:

انسان به عنوان جانشین خداوند همواره مورد توجه شاعران بوده است. ادبیات کهن ما سرشار از نمونه های ارزنده ای است که از اهمیت و ارزش انسان حکایت می کند. در شعر معاصر نیز انسان و دغدغه هایش بخشی از درون مایه اشعار را به خود اختصاص داده است.

شعر معاصر رابطه تنگاتنگی با زندگی انسان امروز دارد و با مطالعه آن می توان به اندیشه و جهان بینی و خود واقعی شاعر پی برد. نگرانی هایی که در شعر شاعران به عنوان انسان صاحب درد و اندیشه مورد بررسی واقع می شود؛ همان درون مایه ای است که شاعران بر آن تکیه بیشتری دارند و به خاطر آن فریاد می زنند.

مهدی اخوان ثالث و محمد رضا شفیعی کدکنی از شاعران بزرگ و برجسته معاصر هستند که توجه خود را به دغدغه های انسان معطوف کرده اند.

این پایان نامه در ۶ فصل به ترتیب زیر تدوین شده است، فصل اول: کلیات تحقیق، فصل دوم: نگرانی های سیاسی، فصل سوم: نگرانی های اجتماعی، فصل چهارم: نگرانی های فرهنگی، فصل پنجم: نگرانی های فلسفی و عرفانی، فصل ششم: نگرانی های غنایی و نتیجه گیری.

نگارنده برآنست که نگرانی های انسان معاصر را در اشعار اخوان ثالث و شفیعی کدکنی مقایسه و تحلیل کند و نگرانی های مشترک آنها را ارائه نماید.

کلید واژه: نگرانی های انسان، تحلیل، مقایسه، شعر، اخوان ثالث، شفیعی کدکنی.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیشگفتار.....	ح
گاه شمار زندگی و نوشته های م. امید.....	ط
شرح احوال.....	ک
تحلیلی از مجموعه شعرهای م. امید.....	ن
گاه شمار زندگی و نوشته های م. سرشک.....	ع
شرح احوال.....	ص
طبقه بندی آثارشفیعی.....	ر
تحلیلی از دفتر های شعر م. سرشک.....	ر
فصل اول: کلیات تحقیق	
۱-۱ تبیین و شرح مسأله پژوهشی.....	۱
۲-۱ پیشینه تحقیق.....	۲
۳-۱ روش تحقیق.....	۴
۴-۱ فصل بندی رساله.....	۴
فصل دوم: نگرانی های سیاسی	
۱-۲ نگرانی های سیاسی اخوان ثالث.....	۶
۱-۱-۲ روند اندیشه سیاسی در شعر معاصر.....	۶
۲-۱-۲ سیر اندیشه سیاسی امید.....	۸
۳-۱-۲ بازتاب حوادث سیاسی.....	۱۰
۳-۱-۲-۱ کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲.....	۱۰
۲-۳-۱-۲ انقلاب سفید.....	۱۳
۳-۳-۱-۲ جنگ تحمیلی و تجلیل از شهدا و رزمندگان.....	۱۴
۲-۲ نگرانی های سیاسی شفیی کدکنی.....	۱۶
۱-۲-۲ بازتاب حوادث سیاسی.....	۱۳
۲-۲-۲ قیام سیاهکل.....	۱۷
۳-۲ سیر شعر وطنی و حضور آن در شعر امید.....	۱۸

عنوان	صفحه
۱-۳-۲ شکوه باستان	۱۹
۲-۳-۲ عشق به وطن	۲۰
۳-۳-۲ آبیگانه ستیزی	۲۱
۱-۲-۲ وطن دوستی در شعر سرشک	۲۳
۱-۴-۲ شکوه باستان	۲۶
۵-۲ ناامیدی از تغییر اوضاع سیاسی حاکم، در شعر امید	۲۹
۶-۲ نارضایتی از اوضاع سیاسی حاکم، در شعر سرشک	۳۳
۷-۲ آزادی در شعر م. امید	۳۶
۱-۷-۲ احزاب سیاسی	۳۸
۸-۲ چگونگی گسترش استبداد حاکم، در شعر سرشک	۳۹
۱-۸-۲ تلاش برای رسیدن به آزادی	۴۲
۲-۸-۲ امیدواری به تحقق آزادی	۴۵
۳-۸-۲ در ستایش آزادی	۴۷
۴-۸-۲ بزرگداشت یاد شهیدان آزادی	۴۸
فصل سوم: نگرانی های اجتماعی	
۱-۳-۱ نگرانی های اجتماعی اخوان ثالث	۵۲
۱-۳-۱ رابطه ادبیات و اجتماع	۵۲
۲-۱-۳ انتقاد از اوضاع نابه سامان جامعه	۵۳
۲-۳-۱ نگرانی های اجتماعی شفيعی کدکنی	۵۸
۲-۲-۳ انتقاد از انسان های بی خبر	۵۸
۳-۲-۳ وظیفه شاعران در بیداری مردم	۶۴
۴-۳ فقر و عدالت در شعر امید	۶۴
۵-۳ دیدگاه امید نسبت به زنان	۷۱

۷۲	..... ۱-۵-۳ معشوق
۷۳	..... ۲-۵-۳ رسالت اجتماعی زنان
۷۴	..... ۶-۳ دیدگاه امید نسبت به شرق و غرب
۷۶	..... دیدگاه سرشک نسبت به شرق و غرب
۷۸	..... ۸-۳ اندیشه مهاجرت در شعر امید
۸۰	..... ۹-۳ اندیشه مهاجرت در شعر سرشک
۸۱	..... ۱۰-۳ سرشک و نقد زندگی شهر نشینی
	فصل چهارم: نگرانی های فرهنگی
۸۳	..... ۱-۴ نگرانی های فرهنگی اخوان ثالث
۸۴	..... فرهنگ ایرانی
۸۴	..... ۲-۱-۴ اسطوره های ملی و تاریخی
۸۴	..... ۴-۱-۲-۱ بهرام ورجاوند
۸۴	..... ۱-۲-۱-۴ گیو
۸۵	..... ۳-۲-۱-۴ سیمرغ
۸۵	..... ۴-۲-۱-۴ ایزدان مقدس
۸۶	..... ۵-۲-۱-۴ پشوتن
۸۶	..... ۶-۲-۱-۴ رستم و رخش
۸۷	..... ۷-۲-۱-۴ مزدشت
۹۰	..... ۲-۴ نگرانی های فرهنگی شفيعی کدکنی
۹۱	..... ۱-۲-۴ فرهنگ ایرانی
۹۲	..... ۲-۲-۴ اسطوره های ملی
۹۲	..... ۱-۲-۲-۴ مزدا
۹۲	..... ۲-۲-۲-۴ زرتشت

عنوان	صفحه
..... ۳-۲-۲-۴ مانی	۹۳
..... ۴-۲-۲-۴ سیمرغ	۹۴
..... ۵-۲-۲-۴ قفتوس	۹۴
..... ۱-۳-۴ اسطوره های دینی و عرفانی	۹۴
..... ۱-۱-۳-۴ مسیح	۹۵
..... ۲-۱-۳-۴ نوح	۹۵
..... ۳-۱-۳-۴ سلیمان	۹۶
..... ۴-۱-۳-۴ حلاج	۹۶
..... ۵-۱-۳-۴ عین القضاة	۹۷
..... ۶-۱-۳-۴ سهروردی	۹۷
..... ۴-۴ دیدگاه امید نسبت به شعر و انتقاد از شاعران بیهوده سرا	۹۸
..... ۵-۴ دیدگاه م. سرشک راجع به شعر	۹۹
..... ۱-۵-۴ رسالت شاعران	۱۰۰
..... ۲-۵-۴ پیوند با ادب گذشته	۱۰۱
..... ۶-۴ یادکرد بزرگان در شعر امید	۱۱۰
..... ۱-۶-۴ بزرگداشت پیشوایان دینی	۱۱۰
..... ۲-۶-۴ بزرگان (شاعران) دوره اسلامی	۱۱۱
..... ۳-۶-۴ بزرگان معاصر	۱۱۳
..... ۷-۴ یادکرد بزرگان در شعر سرشک	۱۱۶
..... ۸-۴ تأثیرپذیری از آیات، احادیث و اشعار عربی در شعر امید	۱۱۸
..... ۹-۴ تأثیرپذیری از آیات و اشعار عربی در شعر سرشک	۱۲۱
..... ۱۰-۴ توجه به فرهنگ غرب در شعر امید	۱۲۲
..... ۱۱-۴ رنگ محلی در شعر سرشک	۱۲۴
..... ۱۲-۴ بینش تاریخی در شعر امید	۱۲۵
..... ۱-۱۲-۴ ماهیت تاریخ	۱۲۶

عنوان	صفحه
۲-۱۲-۴ تاریخ گذشته	۱۲۶
۳-۱۲-۴ تاریخ معاصر	۱۲۷
۴-۱۲-۴ عبرت آموزی	۱۲۷
۱۳-۴ نگرش تاریخی در شعر سرشک	۱۲۷
۱۴-۴ وضعیت عصر ما و انسان معاصر در شعر امید	۱۲۸
۱۵-۴ شناخت وضعیت انسان معاصر در شعر سرشک	۱۳۱
فصل پنجم: نگرانی های فلسفی و عرفانی	
۵-۱ نگرانی های فلسفی و عرفانی اخوان ثالث	۱۳۷
۱-۱-۵ دیدگاه نسبت به هستی و آفرینش	۱۳۸
۲-۱-۵ دیدگاه نسبت به هستی آفرین	۱۳۹
۲-۵ نگرانی های فلسفی شفیعی کدکنی	۱۴۰
۱-۲-۵ دیدگاه نسبت به هستی	۱۴۱
۲-۲-۵ معنی دار بودن هستی	۱۴۳
۳-۲-۵ دیدگاه نسبت به انسان	۱۴۴
۴-۲-۵ تأملات فلسفی	۱۴۶
۵-۲-۵ تردید و حیرت	۱۴۹
۳-۵ سعادت در شعر امید	۱۵۰
۴-۵ یأس و فلسفه پوچی در شعر امید	۱۵۱
۱-۴-۵ دم غنیمت شمردن	۱۵۳
۵-۵ گذر عمر و حسرت بر آن در شعر سرشک	۱۵۴
۱-۵-۵ بهره مندی از فرصت	۱۵۶
۶-۵ دیدگاه امید نسبت به زندگی	۱۵۷
۷-۵ دیدگاه سرشک نسبت به زندگی	۱۵۹
۸-۵ معاد اندیشی در شعر امید	۱۶۲
۱-۸-۵ دیدگاه نسبت به مرگ	۱۶۳

۱۶۴	۹-۵ دیدگاه نسبت به حقیقت مرگ در شعر سرشک
۱۶۷	۱۰-۵ بینش دینی و عرفانی امید
۱۷۰	نگرانی های عرفانی شفيعی کدکنی
۱۷۰	۱-۱۱-۵ زیبا دیدن آفرینش
۱۷۱	۲-۱۱-۵ شناخت حقیقت انسان
۱۷۲	۳-۱۱-۵ توجه به اشراق و قطب نمای دل
۱۷۵	۴-۱۱-۵ معراج شاعرانه

فصل ششم: نگرانی های غنایی

۱۷۷	۱-۶ نگرانی های غنایی اخوان ثالث
۱۷۸	۱-۱-۶ وصف طبیعت
۱۷۸	۲-۱-۶ وصف صبح
۱۷۹	۳-۱-۶ وصف آسمان
۱۸۰	۴-۱-۶ وصف پاییز
۱۸۱	۲-۶ نگرانی های غنایی شفيعی کدکنی
۱۸۱	۱-۲-۶ طبیعت گرایی
۱۸۳	۲-۲-۶ وصف طبیعت
۱۸۶	۳-۶ عشق در شعر امید
۱۸۶	۱-۳-۶ ستایش عشق
۱۸۷	۲-۳-۶ عاشقانه ها
۱۸۸	۳-۳-۶ وصف معشوق و بی وفایی او
۱۹۰	۴-۶ عشق و ستایش آن در شعر سرشک
۱۹۱	۱-۴-۶ عشق پاک و اهورایی
۱۹۲	۲-۴-۶ وصف معشوق
۱۹۳	۳-۴-۶ بی وفایی و فراق معشوق
۱۹۵	۴-۴-۶ تلفیق عشق و طبیعت
۱۹۶	۵-۶ حسب حال در شعر امید

صفحه	عنوان
۱۹۹	۶-۶ حدیث نفس در شعر سرشک
۲۰۱	نتیجه گیری
۲۰۵	منابع و مأخذ

پیشگفتار

در شعر معاصر، شاعران به انسان و دغدغه هایش توجهی ویژه نشان داده اند. حوادثی که در تاریخ معاصر ایران روی داد سبب شد شاعران نسبت به این مسائل حساسیت نشان دهند. رخ دادهای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و... بر شعر معاصر تأثیر گذاشته اند و در اشعار شاعران بازتاب یافته اند.

شاعران متعددی مانند اخوان ثالث و شفیعی کدکنی از جمله شاعرانی اند که دغدغه های شان را مطرح نموده اند. در این پایان نامه برآنیم که به تحلیل و مقایسه نگرانی های این دو شاعر بپردازیم.

برای ورود به بخش اصلی این پایان نامه، ذکر چند نکته ضروری به نظر می رسد:

۱- علی رغم تلاش فراوان، امکان دسترسی به همه کتاب ها، مقاله ها و پایان نامه ها فراهم نشد و کتابها و منابع کتابخانه ها در زمینه ادبیات معاصر جوابگوی نیاز ما نیست. امید که به زودی شاهد برطرف شدن این مشکلات باشیم
۲- شیوه ارجاع اشعار در متن به ترتیب نام خانوادگی نویسنده، سال انتشار کتاب یا مقاله و صفحه آن می باشد. با توجه به این که سال انتشار دو دفتر شعر شفیعی کدکنی یکسان است برای رفع مشکل و دست یابی آسان تر به اشعار؛ بعد از ذکر نام شاعر شماره (۱) را برای دفتر «آئینه ای برای صداها» و شماره (۲) را برای دفتر دوم «هزاره دوم آهوی کوهی» در نظر گرفته ایم.

۳- منظور ما از نگرانی، همان دغدغه می باشد که به پیشنهاد استاد مشاور محترم، دکتر نوریان جایگزین لغت عربی دغدغه شد و یاد آوری می شود که معنی نگرانی در این پایان نامه، بخشی از درون مایه است که شاعر بر آن تکیه بیشتری دارد و به خاطر آن ناراحت است و فریاد می کند (نقل از استاد راهنما).

۴- با تمام تلاش انجام شده، این پایان نامه دارای نقص و کمبود های فراوانی است. تمام کم و کاستی های آن بر عهده نگارنده و اگر محاسنی دارد متوجه استادان محترم راهنما و مشاور می باشد که با سعه صدر کار راهنمایی این پایان نامه را بر عهده گرفتند. امید که این پژوهش ناچیز بتواند بیانگر دغدغه های هر دو شاعر باشد و به دوستان عزیز که قصد دارند در این زمینه تحقیق و پژوهشی نمایند کمکی - هر چند اندک - بنماید.

گاه شمار زندگی و نوشته های م. امید

- ۱۳۰۷ تولد در توس (مشهد)
- ۱۳۲۶ دیلم هنرستان فنی مشهد
- ۱۳۲۷ سفر به تهران و آغاز کار معلمی در کریم آباد ورامین
- ۱۳۲۸-۳۰ ادامه کار معلمی در پلشت ورامین
- ۱۳۳۰ نشر « ارغنون »
- ۱۳۳۱ ازدواج
- ۱۳۳۲ اقامت در تهران
- ۱۳۳۳ زندان به اتهام فعالیت های سیاسی
- ۱۳۳۴ انتظار خدمت وابسته به وزارت کار
- ۱۳۳۴-۳۵ کار ادبی با نشریات جهان، ایران ماه، آژنگ، بامشاد
- ۱۳۳۵ نشر « زمستان »
- ۱۳۳۴-۱۳۳۵ ادیتور ادبی در گلستان فیلم
- ۱۳۳۶ ادیتور ادبی در رادیو ایران
- ۱۳۳۸ نشر « آخر شاهنامه »
- ۱۳۴۴ نشر « از این اوستا »
- ۱۳۴۵ زندان عادی
- ۱۳۴۷ دیدار و شناخت اخوان ثالث
- ۱۳۴۸ نشر « عاشقانه ها و کیود »
- ۱۳۴۸ نشر « پاییز در زندان »
- ۱۳۴۸ نشر « بهترین امید »
- ۱۳۴۹ برگزیده شعرهای اخوان ثالث
- ۱۳۴۹-۱۳۵۳ کار ادبی در تلویزیون آبادان
- ۱۳۵۳ غرق شدن لاله در رودخانه کرج
- ۱۳۵۳ مراجعت و اقامت در تهران
- ۱۳۵۴ نشر « مرد جن زده »
- ۱۳۵۶-۱۳۵۷ نشر « آورده اند که فردوسی »
- ۱۳۵۷ تدریس در دانشگاه تهران - ملی - تربیت معلم
- ۱۳۵۷ نشر « دوزخ اما سرد »

- ۱۳۵۷ نشر « بدعت ها و بدایع نیما »
- ۱۳۵۸ کار در سازمان انتشارات آموزش انقلاب اسلامی
- ۱۳۶۱ نشر « عطا و لقای نیما »
- ۱۳۶۸ نشر « تو را ای کهن بوم و بر دوست دارم »
- ۱۳۶۹ نشر « گزینه اشعار مهدی اخوان ثالث »
- ۱۳۶۹ سفر به اروپا
- ۱۳۶۹ مراجعت و بدرود زندگی

شرح احوال

مهدی اخوان ثالث در سال ۱۳۰۷ ه. ش در توس (مشهد) دیده به جهان گشود. زندگی کودکی نوجوانی اخوان با هنر و موسیقی آمیخته بود. او شیفته نواختن تار بود اما پدرش او را از ادامه دادن موسیقی منصرف میکرد. اخوان دوران تحصیلی ابتدایی و دبیرستان رادر مشهد گذراند و در همین سالها بود که در دیوان شاعران تفحص می کرد. اخوان کم کم در انجمن ادبی خراسان با شعر قدیم و بزرگان روزگار خود آشنا شد، این انجمن سکوی پرش مهدی اخوان ثالث بود. در همین انجمن تخلص امید به او داده شد. «در خراسان وقتی تازه به شاعری رو کرده بودم؛ به یک انجمن ادبی دعوت شدم که استاد کهن سالی به نام "نصرت منشی باشی" در صدر آن بود. هر وقت شعر مرا می شنید می پرسید تخلصت چیست؟ او واجب می دانست هر شاعری تخلصی داشته باشد و من نام دیگری نداشتم. سرانجام یک روز خودش نام امید را به عنوان تخلص بر من نهاد. امید، "این لکه ابرآفاق نوامیدی" و من همچنان این نام را حفظ کرده ام." (کاخ، ۱۳۷۱: ۱۵۵)

م. امید ضمن حضور در مجامع ادبی، شعر خود را در مطبوعات نیز به چاپ می رسانید. اخوان کار مطبوعات را از سال ۱۳۲۴ در مشهد آغاز کرد. شعرهای نخستین اخوان شعرهای ساده ای هستند. سرمشق او علاوه بر گذشتگان، ایرج، بهار، عماد خراسانی و در آخر نیما بود.

در سال ۱۳۲۶ امید تحصیلات هنری را در مشهد به اتمام می رساند و به تهران مسافرت می کند و دوره دوم زندگی او آغاز می شود. دید وی نسبت به مسائلی چون عشق، آزادی، مرگ، زندگی، هستی و نیستی و به طور کلی عالم و آدم با ورود او به تهران دگرگون می شود. این نگاه ژرف و عمیق در شعرها و گفته های بعدی او نمایان تر می شود. اخوان در سال ۱۳۲۹ با دختر عمویش ازدواج می کند و در سال ۱۳۳۱ زندگی مشترک را با همسرش آغاز می کند. در این سال ها اخوان به تدریس در مدرسه روستایی به نام کریم آباد بهنام سوخته مشغول شد. انتخاب شغل معلمی با روحیه او سازگار بود اما نمی توانست خود را در محدوده مشخص کاری خلاصه کند از این رو او را به حومه کاشان تبعید کردند. پس از آن، با مطبوعات تهران همکاری نزدیکی داشت و سرپرستی صفحه ادبی روزنامه جوانان دموکرات را بر عهده داشت و با شاعرانی چون سیاوش کسرای، سایه، شاملو و نصرت رحمانی آشنا شد.

در سال ۱۳۳۰ اولین مجموعه شعر امید به نام "ارغنون" منتشر شد. این مجموعه بیشتر حال و هوای عاشقانه دارد اما در این مجموعه نیز نشانه هایی از تأمل اجتماعی و سیاسی اخوان در جامعه دارد.

در سال ۱۳۳۲ از طرف نظام به خدمت فرا خوانده شد اما پس از حدود ۱۵ روز خدمت با سرودن قطعه "اخوانیه" ای معاف شد پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ ایران چهره دیگری به خود گرفت. نظام سیاسی - فرهنگی جامعه آن زمان به کلی دگرگون شد و سیاسی کاران زندانی و برخی نیز اعدام شدند.

اخوان هرچند به تمام و کمال سیاسی نبود اما همواره دغدغه سیاست داشت و از آن جا که اخوان سری پر شور برای مسائل سیاسی و از جمله حزب چپ گرای توده داشت پس از کودتای ۲۸ مرداد مانند بسیاری از اهل قلم روانه زندان شد گروهی که جرمشان سنگین نبود می توانستند با دادن تعهد آزاد شوند اما اخوان از امضای تعهد امتناع کرد.

اخوان در شعر " نادر یا اسکندر" لحظه ای که مادرش به دیدارش می‌رود را توصیف می‌کند . مادرش از او می‌خواهد که با امضای تعهد نامه از زندان آزاد شود و او نمی‌پذیرد.

« باز می بینم که پشت میله ها

مادرم استاده با چشمان تر

نالہ اش گم گشته در فریاد ها

گویدم گویی که « من لالم تو کر»

آخر انگشتی کند چون خامه ای

دست دیگر را به سان نامه ای

گویدم " بنویس و راحت شو به رمز

تو عجب دیوانه و خود کامه ای»

(اخوان ثالث، ۱۳۶۳: ۲۱)

هر چند در نهایت نیز حاضر به امضای تعهد نامه نشد اما با وساطت دیگران توانست با سرودن یک شعر از زندان آزاد شود.

پس از آزاد شدن اخوان از زندان ، اخوان تا آخر عمر دیگر هیچ گاه برای حزب خاصی فعالیت نکرد و در روز نامه ایران مشغول به کار شد . وی در سال ۱۳۳۵ با نشر «زمستان» به عنوان شاعر نیمایی شناخته شد . و به اعتقاد برخی ناقدان این شعر سرود ملی ایران شد .

«سلامت را نمی خواهند پاسخ گفت

سر ها در گریبان است

کسی بر نیارد کرد پاسخ گفتن و دیدار یاران را

نگه جز پیش پا را دید نتواند

که ره تاریک و لغزان است.» (اخوان ثالث، ۱۳۶۲: ۹۸)

در همین سال ها یعنی حدود سال ۱۳۳۵ با ابراهیم گلستان آشنا شد در استودیو گلستان کارش نظارت بر ضبط صدا و دوبله بود. در سال ۱۳۳۸ توانست با همکاری گلستان مجموعه "آخر شاهنامه" را منتشر کند و در این سال توس، پسر بزرگ اخوان، به دنیا آمد.

پس از تعطیلی کارگاه فیلم گلستان، اخوان در برنامه های ادبی رادیو مشغول به فعالیت شد. در سال ۱۳۴۲ دختر او به نام "تسگل" متولد شد و پس از چهار روز فوت شد . در سال ۱۳۴۴ اخوان ضمن فعالیت در رادیو مجموعه "از این اوستا" را منتشر کرد و در مؤخره این دفتر مانیفست خود را معرفی نمود.

در سال ۱۳۴۴ برای دومین بار راهی زندان شد . این بار اتهام از مقوله سیاسی نیست . پس از شش ماه در زمستان ۱۳۴۴ اخوان بی گناه از زندان آزاد شد. «در حیاط کوچک پاییز در زندان» محصول سال های زندان است.

در سال ۱۳۴۸ از اخوان دعوت شد تا در تلویزیون آبادان مشغول به کار شود و این فعالیت تا سال ۱۳۵۳ ادامه یافت. این سال ها از دوران خوب زندگی اخوان است و در همین سال ها کتاب «عاشقانه ها و کبود» را منتشر کرد. اما این

آرامی زندگی دیری نیاید و در سال ۱۳۵۳ لاله دختر اخوان، در سد کرج غرق شد. پس از این حادثه دلخراش اخوان تلویزیون آبادان را رها کرد و به تهران برگشت.

اخوان را شاعر شکست نامیده اند اگر بخواهیم عللی برای ناامیدی او بجوییم شاید زندگی اجتماعی و شخصی گواه بارز بر این مدعا باشد. وی بی شک در بحرانی ترین شرایط اجتماعی و سیاسی زیسته است. اخوان بیش از هر شاعری در زندگی با شکست روبه رو شد این بحران های روحی سبب شد تا نومیدانه به عالم و آدم بنگرد.

اخوان از لحاظ اقتصادی در فقر به سر می برد، حتی وقتی به دنیا آمد هر دو چشمش باز نبود. در دوران نوجوانی در عشقش شکست می خورد. در تدریس نیز با شکست مواجهه می شود. از دست دادن دختر خردسالش و داغ مرگ لاله، تبعید و زندانی سیاسی شدن، اخراج از کار از علت های درونی این شکست به حساب می آیند.

علاوه بر عوامل ذکر شده، عوامل بیرونی نیز در این شکست نقش مهمی ایفا می کنند. شعر اخوان تأثیر زیادی از وقایع سیاسی و اجتماعی زمانه خود گرفته است. در آذر سال ۱۳۲۵ از برجیده شدن فرقه دموکرات آذربایجان و شکست جبهه چپ، اخوان آزرده شد و شعری از سر ناامیدی سرود اما مسئولان روزنامه «مردم» و از جمله احسان طبری از اخوان می خواهند که شعر «امیدوارانه» بسراید امید هجده ساله این شکست را درک کرده است.

مهمترین علل بیرونی این شکست کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ است. هر چند اخوان تا سال های ۳۳ و ۳۴ هیچ گاه دل بستگی به نهضت ملی نداشت و این نظر بر اساس شواهد زندگی اوست. حتی در شعر «سترون» مخالف دکتر مصدق و موافق و حتی عضو حزب توده است. اما بی شک در سال های بعد، شکست کودتا در شعرش نمود پیدا می کند.

«نموداری که در تبیین این شکست می توانیم رسم کنیم بدین گونه است که از دهه ۲۰ تا نیمه دوم دهه ۴۰ سیری صعودی دارد. یعنی از شکست فردی آغاز و به شکست فلسفی ختم می شود. اما از نیمه دوم دهه ۴۰ تا سال ۱۳۶۹ این نمودار کم کم شکل فرو آمدن به خود می گیرد یعنی این شکست دوباره به صورت فردی و اجتماعی در شعرش ظهور می کند.» (محمدی آملی، ۱۳۸۰: ۲۹۷)

اخوان پس از بازگشت از آبادان، از آن جایی که در تلویزیون آبادان سابقه فعالیت هنری داشت و تا قبل از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ در برنامه های تلویزیونی ظاهر می شد. در سال ۱۳۵۶ برای تدریس در دانشگاه دعوت شد. در دانشگاه شعر سامانیان و مشروطیت را تدریس می کرد اما پس از سال ۱۳۵۸ برای همیشه از تدریس کناره گیری کرد.

در سال های بعد از ۱۳۵۷ کتاب های «درخت پیر و جنگل»، «آورده اند که فردوسی»، «بدعت ها و بدایع نیما یوشیج»، «دوزخ اما سرد»، «در حیاط کوچک پاییز در زندان»، «زندگی می گوید اما باز باید زیست» و «تو را ای کهن بوم و بر دوست دارم» چاپ و منتشر شد.

بعد از پیروزی انقلاب، اخوان در سال ۱۳۵۸ برای مدتی در سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی (فرانکلین سابق) مشغول به کار شد، اما این فعالیت دیری نیاید.

زندگی اخوان در سال های پس از انقلاب بیشتر در خلوت و انزوا گذشت. مهم ترین رویداد فرهنگی او سفر به خارج از ایران بود. در سال پایانی عمر خود از طرف خانه فرهنگ معاصر آلمان دعوت شد. در این سفر به فرانسه و انگلیس و دانمارک و نورژ رفت و مورد استقبال واقع شد. در این سفر م. سرشک نیز او را همراهی می کردند.